

درس یکم

تاریخ ادبیات قرن های هفتم و هشتم و نهم

✓ قرن هفتم:

▪ دوره تاریخی سبک عراقی: اوایل قرن هفتم تا اوایل قرن دهم به مدت سیصد سال

مغولان به تدریج از اوایل قرن هفتم به سمت ایران هجوم آوردند و در نواحی متعدد پراکنده شدند و خرابی هایی را به بار آوردند از جمله:

*** نظام کشاورزی، اقتصادی و فرهنگی ایران آسیب دید.

*** خراسان (که در آن زمان پایتخت فرهنگی ایران بود) ویران شد.

*** بسیاری از مدارس از بین رفتند.

*** بزرگانی مانند عطار نیشابوری، نجم الدین کبری و حتی کمال الدین اسماعیل که مداح جلال الدین خوارزمشاه بود؛ کشته شدند.

*** مردم اصفهان قتل و عام شدند.

بعد از خرابی های مغول و ویرانگری های تیمور، شاعران و فرزندان به کنجی خزیدند و راه تصوف در پیش گرفتند آن ها اغلب به ادبیاتی توجه نشان دادند که 1- روحیه تساهل و تسامح 2- خدمت به خلق 3- آزادی 4- اعتقاد به بی ثباتی دنیا 5- عواطف انسانی را ترویج می داد.

در اواخر دوران مغول، حکومت آخرین خلیفه عباسی به نام معتصم بالله برجیده شد و در پی آن، زبان عربی از رواج افتاد و توجه به زبان فارسی رونق گرفت.

❖ علت نام گذاری این سبک:

انتقال کانون ادبی از خراسان به عراق عجم (اصفهان، همدان، ری، و اراک کنونی و) و عراقی بودن شاعران و نویسندگان بزرگ این دوره است.

✓ وضعیت زبان فارسی پس از ویرانگری های مغولان و تیمور:

جنبه منفی: به دلیل کشته شدن یا فراری شدن ادیبان و دانشمندان، زبان فارسی درگیر نوعی نا به سامانی و سستی شد.

جنبه مثبت: زمینه های تغییر سبک از خراسانی به عراقی ایجاد شد و قالب های جدیدی در شعر و نثر این دوره پدید آمد.

❖ ویژگی های شعر سبک عراقی :

- شعر نرم ، دلنشین و سرشار از معانی عمیق انسانی و آسمانی شد .
- شاعران ار حاکمان روی برگرداندند؛ در نتیجه شعر درباری و قصیده که پیش از این در خدمت ستایش فرمانروایان بود؛ از رونق افتاد .
- غزل که زبان دل و عشق بود ؛ پر رنگ شد .
- مثنوی برای ظهور عاطفه و اخلاق و عرفان میدان وسیعی فراهم آورد .

❖ ویژگی های نثر سبک عراقی :

- محتوا بیشتر تاریخ حاکمان بود؛ مانند تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشا .
- برخی از آثار به شیوه « ساده نویسی» به نگارش درآمد؛ مانند طبقات ناصری و مرصاد العباد.
- برخی دیگر از آثار به شیوه پیچیده نویسی نگاشته شد ؛ مانند تاریخ و صاف و تاریخ جهانگشای جوینی .

شاعران و نویسندگان	توضیحات	آثار	توضیح آثار
مولانا جلال الدین (معروف به مولوی)	از شاخص ترین شاعران عارف است در دو محور * اندیشه و * احساس آثاری پدید آورد.	مثنوی دیوان شمس	مثنوی : حماسه ای عرفانی است که قهرمانش انسان پاک نهاد است. دیوان شمس : بیان بسیاری از معارف بشری و مسائل عرفانی
سعدی	فرمانروای ملک سخن است . وی در ادبیات تعلیمی و غزل های عاشقانه سرآمد است. او در بیشتر قالب های ادبی طبع آزمایی کرده است.	بوستان گلستان	در قالب مثنوی به نثر مسجع
فخرالدین عراقی	او صاحب غزل های عرفانی زیبا است.	مثنوی عشاق نامه لمعات	در هر فصل به یکی از مباحث عرفانی پرداخته شده و سخن با تمثیل و حکایت خاتمه یافته است . سیر و سلوک عارفانه در قالب نظم و نثر .

در بیان سلوک دین و تربیت نفس انسانی است . نثر آن ساده و گاه مسجع و دارای موازنه است. در بین موضوعات آن احادیث و اشعاری آمده است نثر شیوای این کتاب در میان متون عارفانه مرتبه ای والا دارد	مرصادالعباد من المبدأ الی المعاد	او از منشیان و نویسندگان توانا و عارفان وارسته عصر خویش است .	نجم الدین رازی (نجم دایه)
شرح ظهور چنگیز ، احوال و فتوحات او، تاریخ خوارزمشاهیان ، فتح قلعه های اسماعیلیه و حکومت جانشینان حسن صباح است. نثر آن مصنوع و دشوار است.	تاریخ جهانگشا	از نثر نویسان قرن هفتم است. خاندان او از درباریان مغول بوده و وی از نوجوانی به کارهای دیوانی پرداخت.	عطا ملک جوینی
مهم ترین کتاب اوست و نثری عالمانه و پخته دارد.	جامع التواریخ	وزیر غازان خان و اولجایتو بود. اقدام مهم فرهنگی او تأسیس رربع رشیدی در تبریز است.	خواجه رشید الدین فضل الله همدانی
نخستین و مهم ترین اثر در عروض ، قافیه ، بدیع و نقد شعر است. نثر آن ساده و عالمانه است.	المعجم فی معاییر اشعار العجم	از نویسندگان زبردست این دوره است.	شمس قیس رازی

✓ قرن هشتم :

در قرن هشتم ، بی تعصبی ایلخانان نسبت به مذهب این فرصت را برای پیروان مذاهب دیگر ایجاد کرد که در فضای آزاد مذهبی آن زمان عقاید خود را ترویج دهند . علاوه براین، قلمرو فارسی نیز گسترش یافت و شیراز هم چنان در حکم مرکز ادبی آن زمان به شمار می رفت.

در این قرن ، همانند قرن گذشته، قصیده رو به افول بود و زبان شعر جز در سروده های خواجه و حافظ به سستی گرایید.

شاعران و نویسندگان	توضیحات	آثار	توضیح آثار
خواجوی کرمانی	یکی از غزل پردازان برجسته قرن هشتم است . اشعار او بر حافظ اثرگذار بوده است؛ حافظ می گوید: استاد سخن سعدی است نزد همه کس اما / دارد سخن حافظ طرز غزل خواجو	چند مثنوی	به پیروی از پنج گنج نظامی سروده شده است که نشانگر استادی او در شاعری است.
ابن یمین	شاعر عصر سربداران و مردی دهقان پیشه بود که قدرت شاعری خود را در قطعات اخلاقی آشکار کرده است.
حافظ	وی با ترکیب عشق و عرفان ، غزل فارسی را به اوج رساند . لحن غزل او گزنده ، طنز آمیز و سرشار از خیر خواهی و اصلاح طلبی است. شعر حافظ همه بیت الغزل معرفت است / آفرین بر نفس دلکش و لطف سخنش
سلمان ساوجی	در غزل توجهی خاص به سعدی و مولوی داشته است . (تقلید کرده)	مثنوی جمشید و خورشید	به شیوه داستان های نظامی سروده شده است.
عبید زاکانی	نکته یابی و انتقاد های ظریف اجتماعی او معروف است . در آثارش تزویر و ریاکاری حکام را به تصویر کشیده است.	موش و گربه رساله دلگشا ، اخلاق الاشراف، صد پند	ناهنجاری های جامعه را به خصوص در میان قضات و حکام به شیوه تمثیل بیان کرده است.

حمدالله مستوفی	از مورخان مشهور ایران است.	تاریخ گزیده	در بیان تاریخ پیامبران ، خلفای چهارگانه خلفای عباسی و تاریخ ایران تا سال 730 ه.ق است.
----------------	----------------------------	-------------	---

✓ قرن نهم:

بعد از مغولان و خرابی های آنان ، تیمور به ایران حمله ور شد . تیموریان از نیمه دوم قرن هشتم تا اوایل قرن دهم در ایران حکومت کردند. البته جانشینان تیمور همچون بازماندگان چنگیز از فرهنگ ایران ، تأثیر گرفتند.

در عهد تیموریان ، هنرهایی مانند مینیاتور ، معماری و تذهیب گسترش یافت. هم چنین تاریخ نویسی به شیوه ساده رواج یافت و ادبیات رونقی تازه گرفت و کسانی مانند جامی و دولتشاه ، کتاب های بی نظیری نوشتند.

رونق ادبیات در قرن نهم ، تغییر و رونقی بنیادین نبود و کتب تحقیقی این دوره ، عمدتاً سطحی و ادبیات این دوره نیز تقلیدی و فاقد نوآوری بود. پس از تیمور پسرش شاهرخ هرات را مرکز حکومت خود کرد. او به ادبیات و هنر علاقه داشت . و از نقاشان ، شاعران ، هنرمندان و خوش نویسان حمایت می کرد. پسر شاهرخ بایسنقر میرزا نیز هنردوست بود؛ در زمان او هنرمندان زیادی قرآن و شاهنامه را با خطی خوش نگاشتند و آن ها را مزین به تصاویری زیبا کردند .

شاعران و نویسندگان	توضیحات	آثار	توضیح آثار
دولت شاه سمرقندی	تذکره دولت شاه	این کتاب به تشویق امیر علی شیر نوایی نگارش یافته و موضوع آن شرح احوال بیش از صد شاعر ایرانی از آغاز تا زمان مؤلف است.
شاه نعمت الله ولی	وی در تصوف و طریقت مقامی والا داشت . و سرسلسله صوفیان نعمت الهی بود.	دیوان اشعار	در بردارنده مضامین عرفانی است .
جامی	معروف ترین شاعر این دوره است.	بهارستان نفحات الانس تحفه الاحرار	به سبک گلستان سعدی است. به شیوه تذکره اولیای عطار در بیان حقایق عرفانی و ذکر احوال عارفان است. به پیروی از نظامی سروده شده است گفت به مجنون صنمی در دمشق/ کای شده مستغرق دریای عشق....